

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Melina Trydegård

När barn under 15 år misstänks för brott
Hur utreds och fastställs skuldfrågan?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin: HT 2019

Innehåll

1	Inledning	4
1.1	Bakgrund.....	4
1.2	Syfte och frågeställningar	5
1.3	Metod och perspektiv	6
1.4	Material	7
1.5	Avgränsningar	7
1.6	Uppsatsens disposition.....	8
2	Straffbarhetsåldern	9
3	Utredningar enligt 31 § LUL.....	10
3.1	Inleda en utredning	10
3.1.1	Presumtionsregeln	10
3.1.2	På socialnämndens begäran.....	12
3.1.3	Övriga punkter.....	12
3.2	Utredningens syfte och omfattning	14
3.3	Utredningens avslut	16
4	Bevistalan.....	17
4.1	Väcka en bevistalan och dess syfte	17
4.2	Rättens avgörande	18
4.3	Bevistalan i praxis.....	19
5	Debatten kring bevistalan och utredningar enligt LUL	20
6	Analys och slutsatser	24

Summary

Children who are suspected of crimes have been a highly debated topic the last couple of years, especially after the so-called Kevin-case was brought up in the media in 2017. The purpose of this essay has been to examine if, and in that case how, the question of guilt is investigated and determined when children under the age of 15 are suspected of crimes. Furthermore, the purpose has been to examine what interests that are being prioritized in the current regulations and how the debate on the subject looks like. A legal analytical method and a legal security perspective have been used.

Children under the age of 15 are not criminally responsible and can therefore not be criminally sanctioned. It is further not possible to initiate an ordinary preliminary investigation or to commence a prosecution regarding such a child. Instead there is a possibility to initiate a special criminal investigation according to 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL, and an evidential proceeding according to 38 § in the same mentioned law. The primary purpose of these investigations is to clarify the need of care of the child. However, other interests such as the injured party's interest and the community's interest in the crime being investigated should also be taken into account.

It does not appear to be intended to determine the question of guilt when investigations concerning children are conducted. That question can be clarified in court through an evidential proceeding, but that type of proceeding is rarely practiced. Based on the examined material, it can be stated that the current regulation contains several ambiguities. There is a distinct will in the current debate to overlook the system when children are suspected of crimes, mainly to increase legal security and to tackle gang crime. At the same time, it is emphasized that the age of when you are criminally responsible should be maintained and that it should not be about punishing children.

Sammanfattning

Hantering av barn som misstänks för brott har varit ett omdebatterat ämne under de senaste åren, särskilt efter att det så kallade Kevinfallet uppmärksammades i media under 2017. Syftet med uppsatsen har varit att undersöka om, och i så fall hur, skuldfrågan utreds och fastställs när barn under 15 år misstänks för brott. Vidare har syftet varit att undersöka vilka centrala intressen som prioriteras i dagens gällande regelverk och hur den nuvarande debatten förs kring ämnet. En rättsanalytisk metod och ett rättssäkerhetsperspektiv har använts vid genomförandet av undersökningen.

Barn under 15 år är enligt svensk rätt inte straffmyndiga och kan således inte få någon straffrättslig påföljd. Det är heller inte möjligt att föra en sedvanlig förundersökning eller att väcka åtal när det rör sig om barn. Istället är det möjligt att bedriva en utredning enligt 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL, och en bevistalan enligt 38 § i samma lag. Det primära syftet med att utreda barn som misstänks för brott är att klargöra behovet av sociala insatser. Däremot ska även hänsyn tas till målsägandes intresse av att brottet blir utrett, samhällets intresse av att det blir klarlagt kring vad som ägt rum och allmänna rättssäkerhetsaspekter.

Det synes inte vara avsikten att fastställa skuldfrågan när utredningar avseende barn bedrivs. Skuldfrågan kan utredas i domstol genom en bevistalan, men denna typ av talan förs ytterst sällan i praktiken. Utifrån det undersökta materialet kan det konstateras att nuvarande regleringar innefattar en del oklarheter. Det finns en klar vilja i den nuvarande debatten att se över systemet, främst med anledning av att öka rättssäkerheten för misstänkta barn men även för att komma till rätta med gängkriminaliteten. Samtidigt poängteras att straffmyndighetsåldern ska bibehållas och att det inte ska handla om att bestraffa barn.

Förkortningar

Bet.	Betänkande
BO	Barnombudsmannen
BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
DN	Dagens Nyheter
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
JuU	Justitieutskottet
LUL	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
Rskr.	Riksdagsskrivelse
SvD	Svenska Dagbladet
SVT	Sveriges Television

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under våren 2017 granskade Dagens Nyheter (DN) och Sveriges Television (SVT) ett fall från 1998 som har kommit att kallas för Kevinfallet och som har fått stor uppmärksamhet i media. Fallet rörde den fyraåriga pojken Kevin som hittades död vid en sjö i utkanten av Arvika. Två bröder, enbart fem och sju år gamla, började misstänkas för att ha mördat Kevin. Ett drygt trettiotal pressande och långa förhör hölls med pojkarna, vilket slutligen mynnade ut i ett pressmeddelande där polisen pekade ut dem som skyldiga gärningspersoner. Efter pressmeddelandet tog socialtjänsten över med åtgärder som ansågs behövliga och en prövning av skuldfrågan genom en så kallad bevistalan kom således inte att hållas. Åklagaren menade att det inte behövdes då det var så pass klarlagt att pojkarna var skyldiga.¹

Efter att ärendet granskats av DN och SVT återupptogs förundersökningen i Kevinfallet och i mars 2018 avskrevs brottsmisstankarna mot pojkarna. Chefsåklagaren Niclas Warstens motivering till beslutet var sammantaget att bevisningen var alldeles för svag för att kunna ligga till grund för slutsatsen att pojkarna orsakat Kevins död eller ens varit närvarande vid den tidpunkten. Pojkarna skulle därmed avföras från utredningen.²

Förutom att förundersökningen återupptogs efter att fallet kommit att granskas, har många åsikter och diskussioner väckts rörande hanteringen av barn som misstänks för brott. Barnombudsmannen (BO) uttryckte i en skrivelse till regeringen år 2017, att åtgärder måste vidtas för att stärka rätts säkerheten för barn som misstänks för brott. En åtgärd som framfördes

¹ Björn av Kleen m.fl.: ”Utredningens alla brister gör mordet på Kevin till en gåta”, DN granskar, publicerad 2017-04-27; Sveriges Television: ”Dokument inifrån: Fallet Kevin”, publicerad 2017-11-07.

² Åklagarmyndigheten, beslut i ärende AM-62022-17, publicerad 2018-03-26.

var att lagstiftningen behöver tydliggöras för att se till att ett barn ska betraktas som oskyldigt tills dess att skulden lagligen blivit fastställd.³ I nuläget förs även en parallell debatt om att ta till nya strategier för att komma till bukt med den rådande gängkriminaliteten. En av strategierna som diskuteras är att se över regelverket vad gäller utredningar när barn under 15 år misstänks för brott och möjligheten att föra en bevistalan.⁴

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka om, och i så fall hur, skuldfrågan utreds och fastställs när en misstänkt gärningsperson är under 15 år. Vidare är syftet att undersöka vilka centrala intressen som prioriteras i dagens gällande regelverk och hur den nuvarande debatten förs om hanteringen av misstänkta gärningspersoner under 15 år.

För att uppnå syftet med uppsatsen kommer följande frågeställningar vara utgångspunkt:

- När, och för vilket syfte utreds brott med en misstänkt gärningsperson under 15 år?
- Vad innebär en bevistalan och när förs, respektive när förs inte, en sådan talan?
- Vilka olika intressen prioriteras i dagens gällande regelverk och hur förs debatten om hanteringen av misstänkta gärningspersoner under 15 år?

³ Barnombudsmannen: ”Grundläggande mänskliga rättigheter för barn som misstänks för brott”, dnr 3.5.1:0710/17, publicerad 2017-10-03.

⁴ Regeringen: ”34-punktsprogrammet: Regeringens åtgärder mot gängkriminaliteten”, publicerad 2019-09-21.

1.3 Metod och perspektiv

Rättsdogmatisk metod anses traditionellt sett ha till uppgift att beskriva gällande rätt med ledning av dem vedertagna rättskällorna inbegripet bland annat lagtext, lagförarbeten, prejudikat och doktrin. Huruvida argument *de lege ferenda*⁵ kan användas inom ramen för en rättsdogmatisk metod är omstritt.⁶ En metod som är friare än den dogmatiska, är den rättsanalytiska metoden. Den rättsanalytiska metoden syftar likväl till att beskriva den gällande rätten genom dem vedertagna rättskällorna, men syftar även till att analysera rätten. Metoden är öppnare till sin form och tillåter såväl juridiskt som icke juridiskt material för att skapa underlag till en bred analys utifrån olika infallsvinklar.⁷ Rättsanalytisk metod har använts för denna uppsats, med anledning av det material och den kritiska utgångspunkt som uppsatsen har.

Uppsatsen är vidare skriven ur ett kritiskt rättssäkerhetsperspektiv. Rättssäkerhet är ett vitt begrepp och kan definieras på många olika sätt. I allmänhet kan det förklaras som ett lands system för att se till att den enskilde medborgaren får skydd mot godtyckliga ingrepp från samhället. Det kan exempelvis innefatta att rättsreglerna ska tillämpas förutsägbart och effektivt, att alla medborgare ska bedömas på ett likartat sätt och att ingen ska åtalas eller dömas utan tillräcklig bevisning.⁸ Denna uppsats är främst inriktad på oskyldighetspresumtionen, som är en del av det processuella rättsskyddet. Även oskyldighetspresumtionen innefattar flera delar, men fokuseringen har varit på den rätt som finns att betraktas som oskyldig innan eventuell skuld lagligen blivit fastställd.⁹ Oskyldighetspresumtionen finns bland annat kodifierad i art 6.2 i Europakonventionen om mänskliga

⁵ Uttrycket *de lege ferenda* används för att beteckna ett resonemang, en regel eller en rättslig lösning som inte kan stödjas på gällande rätt (*lex lata*) men som föreslås eller anses böra gälla i ett reformerat, bättre rättstillstånd.

⁶ Sandgren (2018) s. 49.

⁷ Ibid. s. 50 ff.

⁸ Nationalencyklopedin, "Rättssäkerhet".

⁹ Nowak (2003) s. 19.

rättigheter.¹⁰ Perspektivet har inte enbart valts för att det är en intressant synvinkel för uppsatsens ämne utan även för att det har en högst relevant koppling till uppsatsens syfte.

1.4 Material

Materialet som har använts vid redogörandet för den gällande rätten på området har främst varit lagtext, förarbeten och juridisk litteratur. Den juridiska litteraturen har innefattat två stycken böcker inriktade på unga lagöverträdare, en bok om oskyldighetspresumtionen och en bok som varit till stöd för metodavsnittet.¹¹ Då en rättsanalytisk metod har använts har även ett JO-beslut, en handbok från Åklagarmyndigheten och rapporter från Brottsförebyggande rådet använts. För att belysa den nuvarande debatten har uttalanden och information hämtats från nyhetsartiklar av Svenska Dagbladet (SvD), Dagens nyheter (DN) och Sveriges radio.

1.5 Avgränsningar

Med anledning av uppsatsens syfte, dess begränsade omfattning och tidsomfång har det varit nödvändigt att göra avgränsningar. Uppsatsen är enbart inriktad på barn under 15 år i det straffrättsliga systemet. Civilrättsliga anspråk kommer inte att beröras. Det finns många intressanta delar att undersöka när barn misstänks för brott, särskilt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Av utrymmesskäl har uppsatsen inte behandlat psykologiska aspekter, förhör med barn, möjligheten till tvångsmedel eller rätten till juridiskt biträde. Av samma anledning har även sekretessfrågor, polisens agerande gentemot massmedia och under presskonferenser fallit

¹⁰ Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom 4 november 1950, SÖ 1952:35; se även lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

¹¹ Se utförlig käll- och litteraturförteckning på s. 30.

utanför uppsatsen. Sådana frågor kan dock vara aktuella för annan forskning.

Socialtjänsten har en betydande roll när det gäller barn som misstänks för brott. Då uppsatsen behandlar frågor som rör utredning och bevistalan enligt LUL, kommer socialtjänstens arbete i de delar som är relevanta att beröras. Ingen större vikt kommer att läggas vid att belysa socialtjänstens vidare arbete med unga lagöverträdare.

Uppsatsen kommer kort att beröra vad domstolen tar ställning till i ett avgörande av en bevistalan. Av utrymmesskäl och med beaktande av uppsatsens syfte kommer en närmre redogörelse för innebörden av ett brott och de olika brottsförutsättningarna inte att beskrivas.

1.6 Uppsatsens disposition

Uppsatsens disposition har utformats med en förhoppning om att ge läsaren en tydlig och konkret bild över ämnet. Efter detta inledande kapitel ges, i *kapitel två*, en kort beskrivning av straffbarhetsålderns innebörd och faktorerna till varför en sådan gräns finns. I *kapitel tre* presenteras möjligheten till att inleda utredningar av brott med en misstänkt gärningsperson under 15 år. Vidare redogörs syftet, omfattningen och avslutande av sådana utredningar. I *kapitel fyra* beskrivs innebörden av en bevistalan, som är ett eventuellt steg efter att en utredning har genomförts. En kort redogörelse för bevistalan i praxis ges också. I *kapitel fem* framförs hur den aktuella debatten ser ut rörande ämnet och vilka intressen som för debatten åt olika riktningar. Avslutningsvis, i *kapitel sex*, analyseras det framförda materialet och slutsatser dras utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar.

2 Straffbarhetsåldern

I 1 kap. 6 § brottsbalken (BrB) stadgas straffbarhetsåldern som innebär att en person som begått ett brott innan denne fyllt 15 år inte får dömas till straffrättslig påföljd. Det finns inga undantag till förbudet.

Det finns flera bakomliggande faktorer till varför det finns en föreskriven straffbarhetsålder. Faktorerna grundar sig i humanitära skäl med omtanke, förståelse och överseende i centrum. Bestämmelsen vilar på en idé om att barn under straffbarhetsåldern inte uppnått en tillräcklig psykisk mognad eller en tillräckligt välutvecklad förmåga att kunna skilja mellan rätt och fel. Vederbörande ska därmed inte anses vara straffrättsligt ansvarig för sina gärningar och drabbas av någon påföljd. En annan idé är att kriminalitet bland unga ofta är ett led av svåra uppväxt- och hemförhållanden. Med det i åtanke bör förståelse gå före fördömelse. Vidare får straff som preventionsmedel mot vuxnas brottslighet inte samma effekt på barn och frihetsberövande påföljder kan bidra till skada i större utsträckning för ett barn än för en vuxen.¹²

¹² Nordlöf (2012) s. 177 ff.

3 Utredningar enligt 31 § LUL

3.1 Inleda en utredning

En förundersökning ska som huvudregel inledas så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats.¹³ Ett undantag från att inleda en förundersökning är om gärningspersonen är under 15 år med anledning av att denne inte nått upp till straffbarhetsåldern. I en sådan situation kan en utredning under särskilda förutsättningar istället göras enligt 31 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (1964:167), LUL.¹⁴ En förundersökning enligt rättegångsbalken (RB) och en utredning enligt LUL har olika funktioner. Till skillnad från en förundersökning som har brottet som utgångspunkt, avser en utredning enligt LUL alltid ett visst barn. Ett inledande av en sådan utredning kan därmed bli aktuellt först när misstanken är väl underbyggd för att en utredning ska framstå som motiverad.¹⁵

En utredning enligt LUL får, med hänvisning till rättegångsbalkens bestämmelser, inledas av såväl Polismyndigheten som Säkerhetspolisen och åklagare.¹⁶ Det finns olika grunder som kan föranleda ett inledande av en utredning enligt 31 § LUL. I det följande redogörs de olika grunderna var för sig.

3.1.1 Presumptionsregeln

31 § LUL stadgar inledningsvis en presumptionsregel. Presumtionen innebär att en utredning ska inledas när en person före 15 ålder kan misstänkas för

¹³ 23 kap. 1 § RB.

¹⁴ Clevesköld, Thunved, B. och Thunved, A. (2019) s. 63.

¹⁵ JO-beslut 2001/02 s. 62.

¹⁶ 32 § tredje stycket LUL.

att ha begått ett brott eller ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott. Detsamma gäller för anstiftan och medhjälp till sådant brott. Presumtionen omfattar brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år.¹⁷ Brott som kan komma att utredas är således som utgångspunkt de allvarligaste brotten så som mord, dråp, grov misshandel, våldtäkt, rån och mordbrand. Föreligger så kallade särskilda skäl emot kan emellertid ett inledande av en utredning undantas, även när det rör sig om de allvarligaste brotten. I förarbetena beskrivs sådana skäl kunna vara att utredningen framstår som obehövlig då omständigheterna är tillräckligt klarlagda eller med hänsyn till barnets bästa då en polisutredning ofta kan innebära stora påfrestningar för barn. Även tidsspannet som förflutit efter brottet bör vägas in i bedömningen i den mening att ju längre tid som gått desto större anledning finns det för att avstå från ett utredande. En annan situation som tas upp är när ett fall rör de osjälvständiga brottstyperna som kan ha ett betydligt lägre straffvärde än ett år. Den omständigheten bör likaså kunna vägas in som särskilda skäl emot ett inledande av en utredning. Om ett fall rör ett särskilt allvarligt brott och det misstänkta barnet i fråga är nära straffbarhetsåldern, ska emellertid en utredning enbart underlåtas i undantagsfall.¹⁸

Den ovan beskrivna presumptionsregel är tillämplig på alla barn under 15 år. För barn under 12 år ska däremot barnets mognad och utveckling särskilt beaktas vid bedömningen för om en utredning ska inledas eller om det föreligger särskilda skäl emot ett inledande. Större utrymme för att bryta presumtionen bör finnas ju yngre barnet är. Ett barns låga ålder kan således vara en grund till att inte inleda en utredning med motivering att särskilda skäl emot föreligger.¹⁹

¹⁷ 31 § första stycket LUL; Prop. 2009/10:105 s. 24; Clevesköld, Thunved,B. och Thunved,A. (2019) s. 65.

¹⁸ Prop. 2009/10:105 s. 24 och s. 66; Clevesköld, Thunved,B. och Thunved,A. (2019) s. 64 f.

¹⁹ Prop. 2009/10:105 s. 33 f.; Clevesköld, Thunved,B. och Thunved,A. (2019) s. 65.

3.1.2 På socialnämndens begäran

Vidare i 31 § andra stycket LUL, stadgas socialnämndens möjlighet att även i andra fall kunna begära en utredning av brott avseende någon som inte har fyllt 15 år. Ett inledande får ske om socialnämnden bedömer att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge. Brotts som innebär att den unge äventyrar sin hälsa eller utveckling samt brott som kan antas utgöra ett led i en upprepad brottslighet av den unge, ska särskilt beaktas i den bedömningen. Narkotikabrott är ett exempel på ett brott som innebär ett äventyrande av den unges hälsa eller utveckling. Det bakomliggande skälet till att upprepad brottslighet tas upp uttryckligen som viktigt i bedömningen är att ett sådant barn särskilt är i behov av skydd och stöd. I praktiken innebär denna typ av inledande att socialnämnden måste kontakta polisen och begära en utredning, efter att polisen underrättat socialnämnden om att barn misstänks för brott.²⁰ Socialnämnden ska omedelbart underrättas av polisen om ett barn under 15 år misstänks för att ha begått ett brott på vilket fängelse kan följa.²¹

3.1.3 Övriga punkter

Enligt 31 § tredje stycket LUL, stadgas ytterligare tre punkter för situationer då det är möjligt att inleda en utredning avseende någon som inte fyllt 15 år. Första punkten tar upp situationen då en utredning behövs för att klarlägga att någon som fyllt 15 år varit delaktig i brottet.

Andra punkten tar upp inledande av en utredning om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet eller som kan komma att bli föremål för förverkande. Det kan exempelvis röra sig om stöldgods respektive gods som använts vid ett brotts utförande.²²

²⁰ 31 § andra stycket LUL; Prop. 2009/10:105 s. 26 f.; Clevesköld, Thunved,B. Thunved,A. (2019) s. 66.

²¹ 34 § första stycket LUL.

²² Prop. 2009/10:105 s. 28 f.; Clevesköld, Thunved,B. och Thunved,A. (2019) s. 67.

Den tredje och sista punkten stadgar ett inledande av en utredning då det annars är av särskild betydelse med hänsyn till allmänt eller enskilt intresse. Situationer som kan bli aktuella för ett inledande kopplat till ett allmänt intresse kan exempelvis vara när polisen har ett behov av att bedriva ett effektivt brottsförebyggande arbete genom att klarlägga lokala grupperingar och brottsmönster. Gällande ett inledande kopplat till ett enskilt intresse är målsägandes intresse till personlig upprättelse och ersättning för skada i centrum. För att ett brottsoffer ska kunna få ut brottsskadeersättning krävs det att Brottsoffermyndigheten med säkerhet kan slå fast att ett brott har begåtts. Polisens utredningsarbete har därmed stor betydelse i den frågan. Denna aspekt belystes särskilt i förarbetena vid införandet av det enskilda intresset i bestämmelsen. Ett inledande av en utredning med anledning av ett enskilt intresse kan exempelvis röra sig om brott som inneburit särskilt allvarlig kränkning av integriteten eller särskilt svåra psykiska eller fysiska skador för målsäganden. Brott som orsakat stora materiella skador för högt ekonomiskt värde kan också bli aktuellt för utredning. Observerbart är att ett inledande av en utredning enligt denna sista punkt ska vara av särskild betydelse, vilket innebär en förhållandevis restriktiv tillämpning.²³

Om ett fall rör ett barn under 12 år får en utredning enligt 31 § andra och tredje stycket LUL enbart inledas om det föreligger synnerliga skäl.²⁴ Socialtjänstens behövliga insatser anses i sådana situationer kunna klarläggas utan ett polisiärt utredande. I förarbetena beskrivs synnerliga skäl kunna vara om det finns en omfattande upprepad brottslighet där de enskilda brotten inte når upp till kravet på det straffvärde som gör att presumtionsregeln blir tillämplig.²⁵

²³ Prop. 2009/10:105 s. 28 ff.; Clevesköld, Thunved,B. och Thunved,A. (2019) s. 67.

²⁴ 31 § tredje stycket LUL.

²⁵ Prop. 2009/10:105 s. 34; Clevesköld, Thunved,B. och Thunved,A. (2019) s. 67 f.

3.2 Utredningens syfte och omfattning

Vid införandet av möjligheten till att utreda brott med en misstänkt gärningsperson under 15 år, var det bakomliggande syftet tydligt framfört. Syftet var att underlätta för socialnämnden vid avgörandet om eventuella hjälpinsatser var nödvändiga med utgångspunkt i en helhetsbedömning av barnets situation. Utredningen skulle inte betecknas som en förundersökning då syftena med de olika utredningsformerna skiljde sig åt. Under en förundersökning måste en preliminär ställning tas till frågor om uppsåt, brottsrubricering och andra frågor av rättslig natur för att utreda om vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om det föreligger tillräckliga skäl för åtal. För en utredning enligt LUL skulle det vara tillräckligt att enbart händelseförloppet klargjordes i vilket barnet varit delaktig. Huruvida handlandet i fråga rent formellt skulle betraktas som ett brott och i så fall rubriceras, skulle i princip vara irrelevant för utredningen. Att ta ställning till sådana frågor skulle därtill vara olämpligt i en utredning rörande barn. Utredningen skulle inte bedrivas längre än nödvändigt med hänsyn till utredningens syfte.²⁶

I juli 2010 genomfördes lagändringar i LUL avseende utredningar av brott som begåtts av barn under 15 år och som har lett till dagens regleringar.²⁷ Sammantaget syftade ändringarna till att brott begångna av barn under 15 år i större utsträckning skulle vara möjliga att utreda, bland annat genom att presumtionsregeln infördes. I förarbetena betonades att det primära syftet med sådana utredningar, även fortsättningsvis, skulle vara att klarlägga behovet av sociala insatser för barnet. Däremot togs även andra intressen och aspekter upp. Däribland målsägandes intresse av att brottet blir utrett, samhällets intresse av att det blir klarlagt kring vad som ägt rum och allmänna rättssäkerhetsaspekter. Att ett hänsynstagande även skulle kunna tas till dessa intressen ansågs inte vara oförenligt med det primära syftet. Ett

²⁶ Prop. 1983/84:187 s. 14 f.

²⁷ SFS 2010:478.

inledande av en utredning med hänsyn till det allmänna- och det enskilda intresset fördes även uttryckligen in i 31 § LUL som framställts ovan.²⁸

Kritik mot lagändringarna framfördes under utredningsprocessen av bland annat Sveriges advokatsamfund och Lagrådet. Kritiken bottnade i en oro om att ändringarna skulle innebära en förskjutning från socialrätt till straffrätt och vara en början på en utveckling där straffbarhetsåldern succesivt sänks. Som svar på kritiken framhöll regeringen att avsikten med ändringarna inte var att föra in ett mer renodlat straffrättsligt synsätt. Visserligen skulle även andra intressen än att kartlägga behovet av socialtjänstens arbete komma att beaktas vid ett inledande av en utredning, men det skulle inte innebära en sådan drastisk förändring som kritiken menade. Att klarlägga händelseförloppet med syftet att kunna bedöma behovet av sociala insatser, skulle vara det främsta.²⁹

Dagens utformning av 31 § LUL kan således delas upp i två stycken olika kategorier av syften. Det ena är att klarlägga behovet av sociala insatser för barnet och det andra är att tillgodose andra intressen som inte är kopplat till socialtjänstens verksamhet. Det gemensamma främsta målet för de båda syftena är däremot att klarlägga omständigheterna kring brottet.³⁰

Omfattningen av en utredning enligt LUL varierar från fall till fall. Det som får betydelse är dels vilket brott som misstanken hänförs till, dels på vilken grund ett inledande gjorts och vilket syfte en utredning haft. Anses syftet vara uppnått ska utredningen avslutas.³¹ Under hösten 2018 kom Åklagarmyndigheten, genom Utvecklingscentrum Stockholm, ut med en handbok rörande utredningar enligt 31 § LUL.³² Handboken berör bland annat hur omfattande en sådan utredning bör vara. Det beskrivs att en utredning enligt 31 § LUL, i den mån det är möjligt, bör bedrivas på samma

²⁸ Prop. 2009/10:105 s. 22 f.

²⁹ Ibid. s. 21 f.

³⁰ SOU 2008:111 s. 127.

³¹ Ibid. s. 127 f.

³² Åklagarmyndigheten: ”Utredningar enligt 31 § LUL”, publicerad 2018-10.

sätt som en förundersökning förutom när det rör utredningar som enbart ska klarlägga om någon över 15 år tagit del av brottet eller för att söka efter gods. I de fallen ska utredningen avslutas så snart de begränsade syftena är uppnådda. Utredningen bör bedrivas på samma sätt som en förundersökning för att få ett så bra underlag som möjligt inför socialtjänstens eventuella åtgärder samt inför en eventuell bevisalan som kan komma att aktualiseras. Eventuella ansvarsfrihetsgrunder, förmildrande- och försvårande omständigheter, den misstänktes avsikter- och motiv m.m., bör därmed även undersökas trots att det kan vara förenat med vissa svårigheter när det rör sig om yngre barn. Åklagarmyndigheten menar att sådana omständigheter utan tvivel kan vara relevanta för underlaget till socialnämnden för att få ett fullgott underlag. Har en utredning inletts på begäran av socialnämnden är det av vikt att en dialog förs så att utredningen inte drivs längre än vad syftet kräver. Åtgärderna som vidtas under utredningens gång ska stå i proportion till syftet och det är utredningsledaren som har att bedöma att så görs.³³

3.3 Utredningens avslut

När en utredning enligt 31 § LUL avslutas ska undersökningsledaren ge sin motivering och vid behov även ange de bakomliggande skälen till beslutet. Resultatet av utredningen lämnas över till socialnämnden som sedan utifrån materialet får ta ställning till eventuella behövliga insatser för barnet ifråga. När beslutet och motiveringen ges är det viktigt att det sker på rätt sätt. I ovan nämnda handbok av Åklagarmyndigheten, betonas vikten av att det inte får uppfattas som ett ställningstagande i skuldfrågan. Rekommenderade motiveringar har därför tagits fram för att undvika att så sker, men det finns även en möjlighet att använda fritext. Vid användandet av fritext ges vägledning om att åklagaren bör ha i åtanke att beslutsmotiveringen aldrig få ge intryck av att den misstänkta personen utpekas som skyldig med anledning av ett någon prövning av skuldfrågan i domstol inte har skett.³⁴

³³ Åklagarmyndigheten: ”Utredningar enligt 31 § LUL”, publicerad 2018-10, s. 32 ff.

³⁴ Ibid. s. 55 f.

4 Bevistalan

4.1 Väcka en bevistalan och dess syfte

Ovanstående framställning har behandlat möjligheten att bedriva en utredning gällande en misstänkt gärningsperson under 15 år. Under vissa förutsättningar finns även en möjlighet att genomföra en domstolsprocess avseende ett sådant barn genom en så kallad bevistalan.

I 38 § LUL föreskrivs att om någon före 15 års ålder misstänks för att ha begått ett brott får åklagare, om det krävs ur allmän synpunkt, begära prövning hos domstol huruvida den unge har begått brottet. En förutsättning är att en framställning av antingen socialnämnden, Socialstyrelsen eller vårdnadshavarna för den unge har gjorts. I ett första led måste således socialnämnden, Socialstyrelsen eller vårdnadshavaren ta ställning till om de ska göra en framställning om bevistalan. I ett andra led ska åklagaren ta ställning till om en bevistalan ska väckas.³⁵

När bevistalan infördes år 1965 var syftet att ge dåvarande barnavårdsorgan en möjlighet att få en domstolsprövning när den utredning de genomfört inte gett klarhet i saken. Med andra ord skulle barnavårdsorganen kunna göra en framställning om bevistalan om de ansåg att det förelåg bevisvärigheter i den utredning de själva bedrivit och att det var av vikt att klargöra huruvida barnet i fråga begått gärningen eller inte, för att kunna ta ställning till vårdbehovet.³⁶

Möjligheten för vårdnadshavare att göra en framställning om bevistalan fördes in vid ett senare skede. Anledningen till införandet var att det ansågs finnas ett befogat intresse att som vårdnadshavare kunna framställa en

³⁵ 38 § första stycket LUL; Prop. 1964:10 s. 171 f.

³⁶ Prop. 1964:10 s. 166.

prövning i domstol om de var övertygade att barnet var oskyldigt.³⁷ Vad som sker i ett sådant fall är att det öppnar upp för en negativ bevistalan. Närmre om hur en sådan talan bör bedrivas och vilken ställning åklagaren ska ta, tas inte upp i förarbetena.³⁸

Bevistalan är avsedd att användas då det rör sig om misstanke om gärningar av allvarlig beskaffenhet.³⁹ I de ursprungliga förarbetena menade departementschefen att om skälen för att föra en bevistalan anses vara svagare än vad som skulle krävts för ett åtal, ska stor försiktighet vidtas från åklagarens sida. Det ska emellertid inte vara helt uteslutet att en talan förs i en sådan situation, om det finns ett betydande intresse av att få ett domstolsavgörande som avgör skuldfrågan. Observerbart i detta hänseende är att tre ledamöter inom Lagrådet å sin sida menade att det principiellt inte kan bli aktuellt med en bevistalan om det inte finns tillräckliga skäl för att väcka åtal i det fall den misstänkte fyllt 15 år.⁴⁰ Åklagarmyndigheten samstämmer med sistnämnda uppfattning i sin handbok från 2018, där det står att bevistalan inte kan bli aktuellt om bevisningen inte varit tillräcklig för ett motsvarande åtal.⁴¹

Det åklagaren ska beakta vid bedömningen om en bevistalan krävs ur allmän synpunkt är således dels brottets allvar, dels bevisningens styrka. Även andra omständigheter, så som barnets ålder, har betydelse.⁴²

4.2 Rättens avgörande

Rättens avgörande sker genom dom där det ska anges huruvida rätten funnit att den unge begått gärningen eller att så inte blivit utrett.⁴³ Denna

³⁷ Prop. 1983/84:187 s. 38.

³⁸ JuU 1984/85:6 s. 12 f.

³⁹ Prop. 1964:10 s. 167.

⁴⁰ Ibid. 171 f.

⁴¹ Åklagarmyndigheten: "Utredningar enligt 31 § LUL", publicerad 2018-10, s. 64.

⁴² Prop. 1964:10 s. 166; Åklagarmyndigheten: "Utredningar enligt 31 § LUL", publicerad 2018-10, s. 63 f.

beskrivning skiljer sig från vad som angetts i senare förarbeten och även från lagtextens ordalydelse. I senare förarbeten står det att domstolen ska ange om det är styrkt att den unge begått gärningen.⁴⁴ I 38 § LUL står det att domstolen ska pröva om den unge begått brottet. Göta HovR uppmärksammade begreppsskillnaden i ett avgörande från 2018 och ansåg att det som skulle prövas av domstolen, ur legalitetssynpunkt och med beaktande av bestämmelsens ordalydelse, är om den unge begått *brottet*.⁴⁵

4.3 Bevistalan i praxis

I praktiken har bevistalan förts ytterst sällan. Såvitt känt för Åklagarmyndigheten har det endast först i två fall mellan datumen juli 2010 och oktober 2018.⁴⁶ Efter Åklagarmyndighetens uttalande har ytterligare en bevistalan förts fram till dagens datum.⁴⁷ Gemensamt för samtliga fallen är att det handlat om grov brottslighet där alla innefattat brottet mord. Vidare har alla misstänkta barn varit nära straffbarhetsåldern. Två av de misstänkta barnen i fallen var 13 år vid gärningstillfället och två var 14 år vid gärningstillfället.⁴⁸

⁴³ Prop. 1964:10 s. 167.

⁴⁴ Prop. 2009/10:105 s. 16 f.

⁴⁵ Göta hovrätt, dom 2019-04-05 i mål B 262-19 s. 9.

⁴⁶ Åklagarmyndigheten: ”Utredningar enligt 31 § LUL”, publicerad 2018-10, s. 65.

⁴⁷ Dagens datum: 2020-01-06.

⁴⁸ Malmö tingsrätt, dom 2015-02-06 i mål B 7420-14; Hovrätten för västra Sverige, dom 2016-06-23 i mål B 2578-16; Göta hovrätt, dom 2019-04-05 i mål B 262-19.

5 Debatten kring bevistalan och utredningar enligt LUL

I betänkandet 2017/18:JuU18 förslog justitieutskottet till riksdagen att göra ett tillkännagivande till regeringen om att fler brott som begåtts av personer under 15 år utreds. Den 8 mars 2018 beslutade riksdagen att bifalla utskottets förslag till riksdagsbeslut.⁴⁹ Utskottet pekade i sina ställningstaganden på en rapport av Brottsförebyggande rådet (Brå).⁵⁰ som bland annat undersökte vilka effekter som lagändringarna av 31§ LUL år 2010 hade fått. Enligt rapporten hade en ökning skett när det kom till att utreda de allra grövsta brotten och en minskning skett av att utreda de mindre grova brotten. Däremot hade en fjärdedel av de grövsta brotten inte blivit utredda.⁵¹ Rapporten föreslog flera förbättringsmöjligheter för att nå upp till det som lagstiftaren hade eftersträvat när lagändringarna genomförts. Därför ansåg utskottet att en översyn av området var nödvändigt, särskilt med tanke på den ökade gängkriminaliteten som allt oftare innefattar allvarlig brottslighet.⁵²

I ett ännu nylicare betänkande, betänkandet 2018/19:JuU15, förslog justitieutskottet att riksdagen skulle göra ett tillkännagivande till regeringen om att systemet med bevistalan bör ses. Efter omröstning i riksdagen beslutades den 3 april 2019 att riksdagen biföll utskottets förslag.⁵³ Olika aspekter av bevistalan diskuterades av utskottet i betänkandet. Däribland problematiken som kan uppstå när en bevistalan inte förs. Har exempelvis en utredning resulterat i att ett barn under 15 år misstänks för att ha begått ett allvarligt brott så som mord, och en bevistalan inte väcks, får barnet inte heller chansen att bli rentvådd eventuella felaktiga misstankar. En

⁴⁹ Rskr. 2017/18:175.

⁵⁰ Brottsförebyggande rådet: ”Brott begångna av barn”, rapport 2014:20, publicerad 2014.

⁵¹ Bet. 2017/18:JuU18 s. 21.

⁵² Ibid. s. 29.

⁵³ Rskr. 2018/19:170.

utomstående har inte den möjlighet att kunna pröva om bevisningen mot det misstänkta barnet håller för en fällande dom, som en domstol har. Följden kan i ett sådant fall bli att ett oskyldigt barn blir utmålade som en brottsling, men även att den riktiga gärningspersonen kan gå fri. Utskottet menar att det alltid bör genomföras en bevistalan då det rör sig om misstanke om allvarliga brott. Det är inte en fråga om att barn ska bli bestraffade, utan snarare om att utreda brottslighet, ge brottsoffer upprättelse och förhindra att oskyldiga barn stämplas som förövare. Möjligen bör det övervägas om en åklagare i större utsträckning själv ska kunna avgöra om en bevistalan ska väckas.⁵⁴

En utredning i ärendet är ännu inte tillsatt. Regeringen har däremot tagit fram ett så kallat 34-punktsprogram om åtgärder mot gängkriminaliteten. I en av punkterna utlovas ett tillsättande av en utredning om förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott. Utredningen kommer innefatta en översyn av systemet med bevistalan i syfte att skuldfrågan ska prövas av domstol i fler fall. Den kommer även att handla om att säkerställa att allvarliga brott som begås av barn under 15 år alltid utreds av polis. Regeringen menar att punkten grundar sig i ett barnrättsperspektiv med tanken om att barn även har rätt att få sin sak utredd av polis och prövad i domstol.⁵⁵

En aspekt som Brå berörde i en rapport från 2007, var betydelsen av utredningar enligt 31 § LUL i förhållande till möjligheten för ett brottsoffer att få ut brottsskadeersättning. Rapporten visade att brottsoffer som utsatts för brott där misstänkt gärningsperson varit under 15 år, missgynnades när det kommit till att få brottsskadeersättning jämfört med fall där den misstänkta gärningspersonen varit över 15 år. En av anledningarna till det visade sig vara att det förelåg för otillräckliga beslutsunderlag i fallen där

⁵⁴ Bet. 2018/19:JuU15 s. 22.

⁵⁵ Regeringen: ”34-punktsprogrammet: Regeringens åtgärder mot gängkriminaliteten”, publicerad 2019-09-21; Mailkorrespondens med rättssakkunnig från Justitiedepartementet, 2019-12-02.

den misstänkta gärningspersonen varit under 15 år. I förarbetena till lagändringarna som gjordes år 2010 belystes särskilt denna problematik. Genom lagändringarna och den utvidgade möjligheten för polisen att utreda brott enligt LUL, sågs en möjlighet att tillgodose brottsoffers intresse i högre grad.⁵⁶ Lagändringarna följdes sedan upp med en ny rapport av Brå år 2014.⁵⁷ Rapporten framförde att förhoppningen om att lagändringarna skulle tillvarata brottsoffers intresse av ersättning i högre grad, inte hade uppfyllts så som önskats. Brå framförde därför återigen vikten av att polisen tar hänsyn till brottsoffers behov av ett klagande i skuldfrågan när utredningar bedrivs. Det skulle öka brottsoffers möjlighet till ersättning.⁵⁸

I Brås rapport från 2007 fick även socialtjänsten framföra sina motiv för en utredning enligt 31 § LUL. Socialtjänsten i två av kommunerna som blivit tillfrågade i rapporten och som hade en hög andel utredningar enligt 31 § LUL, menade att det var värdefullt att polisen klarlägger skuldfrågan genom en utredning. Ett sådant klarläggande var till stor hjälp vid bedömningen av vilka insatser som behövs sättas in. Vidare blev det lättare att samtala med barnet och föräldrarna om en utredning lett till att brottet styrkts.⁵⁹

Hovrättspresidenten Anders Perklev har i Sveriges Radio uttryckt att bevistalan bör föras allt oftare än vad det gör i nuläget. Perklev menar att om någon ska pekats ut för att ha begått ett brott bör en prövning i domstol ske. Annars kan rättssäkerheten bli bristfällig, det kan leda till felaktiga utpekanden och den verkliga gärningsmannen kan gå fri. Han menar vidare att en lagändring bör ske som gör det möjligt för åklagare att självständigt kunna väcka en bevistalan. Innan man tar ställning till om och hur systemet ska ändras, bör emellertid frågan om hur ett barns gärningar ska bedömas i domstol ordentligt utredas. Det kan vara svårt att avgöra om det funnits

⁵⁶ Prop. 2009/10:105 s. 31 f.

⁵⁷ Brottsförebyggande rådet: ”Brott begångna av barn”, rapport 2014:20, publicerad 2014.

⁵⁸ Brottsförebyggande rådet: ”Brott begångna av barn”, rapport 2014:20, publicerad 2014, s. 26.

⁵⁹ Brottsförebyggande rådet: ”Barn som begår brott”, rapport 2007:16, publicerad 2007, s. 44 f.

uppsåt, särskilt när det rör små barn.⁶⁰ Även tidigare Hovrättspresident Fredrik Wersäll har uttalat sig om att systemet för barn som misstänks för brott bör ses över. Wersälls uppfattning är att det inte är polisens eller åklagares uppgift att uttala sig i skuldfrågan, utan att den frågan ska avgöras i domstol.⁶¹

En förutsättning för att en bevistalan ska kunna föras är att det i ett första steg initieras av antingen socialnämnden, Socialstyrelsen eller vårdnadshavarna till barnet som misstänks. Socialstyrelsen har en handbok om barn som begår brott. I den senaste handboken från 2009 finns ingen information om bevistalan. Detta har visat sig varit problematiskt då kunskap om institutet bevistalan och möjligheten att initiera en sådan talan har uteblivit.⁶² Med anledning av detta har Socialstyrelsen valt att revidera handboken och föra in information om bevistalan. Ett arbete pågår i nuläget med detta och planen är att den ska publiceras under februari månad 2020.⁶³

⁶⁰ Petra Levinson: "Efter mordet på EU-migranten – jurister vill se lagändring", Sveriges radio, publicerad 2018-12-13.

⁶¹ Josefin Sköld: "Polis ska inte avgöra skuldfrågan", DN granskar, publicerad 2017-09-20; SvD: "Hovrättschef: barn bör inte prövas på det sättet", publicerad 2018-03-27.

⁶² Petra Levinson, "Ny handbok ska ge barn tryggare rättsprocess", Sveriges radio, publicerad 2018-12-28.

⁶³ Mailkorrespondens med rättsavdelningen på Socialstyrelsen, 2019-12-03.

6 Analys och slutsatser

Barn under 15 år särbehandlas i straffrättslig mening. Med anledning av den föreskrivna straffbarhetsåldern kan barn inte åläggas någon straffrättslig påföljd vid begånget brott. En sedvanlig förundersökning är inte heller möjlig att bedriva. Istället finns det en möjlighet att inleda en utredning enligt 31 § LUL. De olika grunderna för att inleda en sådan utredning har beskrivits utförligt ovan. Det kan konstateras att utredningar inte alltid inleds avseende barn under 15 år som misstänks för brott. Även när det gäller de allvarligaste brotten stadgar presumtionsregeln undantag för ett inledande om särskilda skäl emot föreligger. Sådana skäl kan vara att omständigheterna anses vara tillräckligt klarlagda.

Lagändringar genomfördes år 2010 med syftet att i större utsträckning genomföra utredningar när barn misstänks för brott. Ändringarna fick däremot inte helt den effekt som hade önskats, vilket ledde till att riksdagen år 2018 tillkännagav till regeringen att se över systemet för att se till att fler brott som begåtts av barn under 15 år utreds. Den allt ökade gängkriminaliteten angavs särskilt som faktor i ställningstagandena. Även nyligen, i regeringens 34-punktsprogram om åtgärder mot gängkriminalitet, har det utlovats ett tillsättande av en utredning som bland annat kommer handla om att allvarliga brott som begås av barn under 15 år alltid ska utredas av polis. Utredning ska ske för att på bästa sätt hjälpa unga bort från den kriminella banan och samtidigt visa på att samhället reagerar vid kriminella gärningar, trots att någon straffrättslig påföljd inte kan bli aktuellt. Regeringen uttalade sig om den tänkta åtgärden grundar sig i ett barnrättsperspektiv och en tanke om att barn har rätt att få sin sak utredd.

Ur ett rättssäkerhetsperspektiv torde förändringarna som regeringen vill vidta enbart vara positiva. Att ha som rutin att alltid utreda allvarlig brottslighet skulle kunna undvika situationer där exempelvis oskyldiga barn tar på sig skulden för allvarliga brott efter tvång från utomstående. Det vore

olyckligt om en utredning i sådana situationer undantas för att omständigheterna bedöms vara tillräckligt klarlagda. Dessutom kan den riktiga gärningsmannen gå fri.

Syftet med att utreda barn under 15 år som misstänks för brott har till viss del förändrats sedan möjligheten infördes. Från början var syftet enbart att klarlägga händelseförloppet för att förse socialtjänsten med underlag inför sitt arbete att utreda vårdbehovet. Att närmare utreda brottet i den mån det hade gjorts om det rörde sig om någon som uppnått straffbarhetsåldern ansågs inte nödvändigt eller relevant. Det synes därmed inte heller ha varit syftet att ta ställning i skuldfrågan i sådana utredningar, även om det exempelvis gjordes i Kevinfallet.

I förarbetena till lagändringarna som genomfördes år 2010 poängterades att det primära syftet även fortsättningsvis skulle vara detsamma, men att ett hänsynstagande även ska kunna tas till andra intressen. Intressena som nämndes var dels målsägandes intresse av att brottet blir utrett, dels samhällets intresse av att det blir klarlagt kring vad som ägt rum. Det enskilda och det allmänna intresset fördes även in som en egen grund för att inleda en utredning, däremot med en restriktiv tillämpning. Således kan två olika kategorier av syften utrönas i dagens regelverk, men med samma utgångspunkt om att klarlägga omständigheterna kring brottet.

Som skribent av denna rättsvetenskapliga uppsats har det varit vanskligt att få grepp om hur utredningarna verkligen ska bedrivas och hur långtgående de ska vara. I Åklagarmyndighetens handbok från 2018 ges vägledning rörande utredningar enligt 31 § LUL. Åklagarmyndigheten anser att utredningarna bör bedrivas så som en förundersökning vilket innefattar att undersöka den misstänktes avsikter- motiv, eventuella ansvarsfrihetsgrunder m.m. Detta går emot uttalandena i de ursprungliga förarbetena som uttryckligen skrev att utredningarna inte skulle bedrivas så förundersökningar. Detta belyser likväl Åklagarmyndigheten i sin handbok men menar å sin sida att det är relevant att även undersöka sådana

omständigheter för att kunna ge socialtjänsten så fullgott underlag som möjligt. Återigen poängteras det primära syftet med att utredningar enligt LUL är till för att hjälpa socialtjänsten i sin bedömning kring vårdbehovet.

Att få ett klargörande av skuldfrågan verkar fortfarande inte vara avsikten med utredningar enligt 31 § LUL. I Åklagarmyndighetens handbok ges särskild vägledning om att motiveringen när en utredning avslutas inte får ge uppfattningen om att ett ställningstagande tas i skuldfrågan då en prövning inte har skett i domstol. Detta uttalande beaktar rättssäkerheten för barnet som misstänks för brott och ger sken om att en rättssäker prövning av skuldfrågan enbart kan ske i domstol. Å andra sidan kan det konstateras att det finns en vilja för att ställning tas i skuldfrågan när utredningar enligt LUL bedrivs. Brå har upprepade gånger tagit upp vikten av att klargöra skuldfrågan särskilt för att tillgodose brottsoffers intresse av att kunna få ut brottsskadeersättning. Även socialtjänsten har uttryckt att det är tillfredsställande när ett klargörande i skuldfrågan görs.

Huruvida skuldfrågan bör fastställas i en utredning eller inte är en tämligen svår fråga. En brottsutredning kan peka fel, vilket vi exempelvis kunnat se i Kevinfallet. Pojkarna pekades ut som skyldiga gärningspersoner trots att det i efterhand konstaterats att utredningen och bevisen var bristfälliga. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv vore en prövning av skuldfrågan i domstol att föredra, särskilt när det rör sig om allvarlig brottslighet med en mängd olika omständigheter och bevisning att beakta.

Det är möjligt att föra en process i domstol genom en bevistalan när barn under 15 år misstänks för brott. Möjligheten att väcka en bevistalan infördes år 1965 och har sedan dess i stora drag varit oförändrad.

Bevistalan förutsätter ett initiativtagande av socialnämnden, Socialstyrelsen eller vårdnadshavarna. Åklagaren har sedan till uppgift att ta ställning till om det ur allmän synpunkt krävs att en bevistalan väcks. Åklagaren kan alltså inte självständigt ta initiativ till en bevistalan, något som i den

nuvarande debatten föreslås ska vara möjligt. Målsäganden har heller ingen som helst möjlighet att påkalla en sådan domstolsprocess.

I en situation där vårdnadshavare tar initiativ till en bevistalan råder ett oklart rättsläge. Troligtvis tas ett sådant initiativ för att få fastställt att barnet är oskyldigt, vilket också förutsattes när möjligheten för vårdnadshavarna infördes. Hur åklagaren i en sådan situation ska agera är ingenting som beskrivits närmre i förarbetena. Vanligtvis är vi bekanta med att en åklagare ska bevisa att någon är skyldig och inte att någon är oskyldig. Om åklagaren ska bedriva en negativ bevistalan och bevisa att ett barn är oskyldigt, uppstår frågetecken kring vem som ska bevisa att barnet är skyldigt. Ur vårdnadshavares synvinkel torde en rädsla kunna uppstå för att initiera en bevistalan när det är osäkert kring hur ett sådant förfarande kommer att gå till. Ett klagörande av denna situation är någonting som bör göras av lagstiftaren för att öka rättssäkerheten.

Bevistalan infördes med avsikten att användas då det rör sig om misstanke om gärningar av allvarlig beskaffenhet. Gemensamt för de senaste fallen när bevistalan har använts är att det rör sig om allvarlig brottslighet och barnen som misstänkts har varit nära straffbarhetsåldern. Bevistalan har däremot förts i ytterst få fall. En av orsakerna till det skulle kunna vara ett det råder okunskap hos de parter som ska initiera en bevistalan. Socialtjänsten har konstaterat denna problematik och valt att revidera sin handbok om barn som begår brott. Information om bevistalan kommer att föras in under 2020 för att öka kunskapen om att möjligheten till att initiera en sådan talan finns. Huruvida bevistalan kommer att initieras oftare efter denna förändring återstår att se.

Vikten av att bibehålla straffbarhetsåldern och en rädsla för att gå från ett socialrättsligt system till ett straffrättsligt system rörande barn finns i den nuvarande debatten. Samtidigt finns en vilja att i större utsträckning väcka bevistalan när barn misstänks för att ha begått brott. Både i tillkännagivandet från riksdagen i april 2019 och i regeringens 34-

punktsprogram om åtgärder mot gängkriminalitet, har det framförts att systemet med bevistalan bör ses över. Barn ska ha en chans att kunna bli rentvådd eventuella felaktiga misstankar. Dessutom ska brottsoffer ha rätt till upprättelse. Barnombudsmannen och Hovrättspresidenten Anders Perklev är av samma åsikt, för att nämna några.

Någonting som kan bli problematiskt är däremot hur barns agerande och uppsåt ska bedömas, särskilt när det rör sig om mycket unga barn. Ett barns konsekvenstänkt kan inte förutsättas vara detsamma som för vuxna. Någon närmre beskrivning om hur bevistalan ska bedrivas i domstol ges inte i förarbetena. Detta torde klargöras i samband med att systemet med bevistalan ses över.

Avslutningsvis kan det konstateras att rättsläget gällande utredningar och bevistalan enligt LUL är något oklart. Det finns en klar vilja i den nuvarande debatten att se över systemet, främst med anledning av att öka rättssäkerheten för misstänkta barn men även för att komma till bukt med gängkriminalitet. Systemet har i någon mån gått från ett starkt socialrättsligt syfte till ett mer straffrättsligt syfte. Det primära syftet synes emellertid fortfarande vara socialrättsligt och det poängteras att det inte ska handla om att bestraffa barn. Hur systemet kommer att se ut i framtiden blir spännande att se och är en fråga för lagstiftaren.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 2008:111 Barn som misstänks för brott.

Propositioner

Prop. 1964:10 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om införande av brottsbalken m.m.

Prop. 1983/84:187 Om utredning av brott av barn under 15 år.

Prop. 2009/10:105 Barn under 15 år som misstänks för brott.

Utskottsbetänkanden

Justitiekommitténs bet. 1984/85:6 Om utredning av brott av barn under 15 år (prop.1983/84 jämte motioner).

Justitiekommitténs bet. 2017/18:JuU18 Unga lagöverträdare.

Justitiekommitténs bet. 2018/19:JuU15 Unga lagöverträdare.

Övrigt riksdagstryck

Rskr. 2017/18:175.

Rskr. 2018/19:170.

Rättsfall

Hovrätterna

Hovrätten för västra Sverige, dom 2016-06-23 i mål B 2578-16.

Göta hovrätt, dom 2019-04-05 i mål B 262-19.

Tingsrätterna

Malmö tingsrätt, dom 2015-02-06 i mål B 7420-14.

Myndighetsdokument m.m.

Barnombudsmannen: ”Grundläggande mänskliga rättigheter för barn som misstänks för brott”, dnr 3.5.1:0710/17, publicerad 2017-10-03, hämtad 2019-12-02.

Brottsförebyggande rådet: ”Barn som begår brott – polisens hantering av misstänkta personer under femton år”, rapport 2007:16, publicerad 2007, hämtad 2019-12-20.

Brottsförebyggande rådet: ”Brott begångna av barn – en utvärdering av ändringarna i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare under 15 år”, rapport 2014:20, publicerad 2014, hämtad 2019-12-06.

JO-beslut 2001/02 s. 62.

Regeringen: ”34-punktsprogrammet: Regeringens åtgärder mot gängkriminaliteten”, publicerad 2019-09-21,
<<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/atgarder-mot-gangkriminalitet-och-annan-organiserad-brottslighet/34-punktsprogrammet-regeringens-atgarder-mot-gangkriminaliteten/>>, hämtad 2020-01-05.

Åklagarmyndigheten, beslut i ärende AM-62022-17, publicerad 2018-03-26, hämtad 2019-12-02.

Åklagarmyndigheten: ”Utredningar enligt 31 § LUL – om handläggningen av ärenden och bevistalan där den som kan misstänkas är under 15 år”, publicerad 2018-10,
<<https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/handbocker/handbok-utredningar-enligt-31--lul.pdf>>, hämtad 2019-12-13.

Övriga källor

Mailkorrespondens

Mailkorrespondens med rättssakkunnig från Justitiedepartementet, 2019-12-02.

Mailkorrespondens med rättsavdelningen på Socialstyrelsen, 2019-12-03.

Nyhetsartiklar och andra elektroniska källor

Björn av Kleen, Josefin Sköld, Alexandra Urisman Otto och Eva Tedesjö: ”Utredningens alla brister gör mordet på Kevin till en gåta”, DN granskar, publicerad 2017-04-27, <<https://www.dn.se/arkiv/nyheter/utredningens-alla-brister-gor-mordet-pa-kevin-till-en-gata/>>, hämtad 2020-01-04.

Josefin Sköld: ”Polis ska inte avgöra skuldfrågan”, DN granskar, publicerad 2017-09-20, <<https://www.dn.se/nyheter/sverige/polis-ska-inte-avgora-skuldfragan/>>, hämtad 2019-12-26.

Petra Levinson: ”Efter mordet på EU-migranten – jurister vill se lagändring”, Sveriges radio, publicerad 2018-12-13, <<https://sverigesradio.se/artikel/7112890>>, hämtad 2019-12-26.

Petra Levinson: ”Ny handbok ska ge barn tryggare rättsprocess”, Sveriges radio, publicerad 2018-12-28, <<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=91&artikel=7122184>>, hämtad 2019-12-26.

SvD: ”Hovrättschef: barn bör inte prövas på det sättet”, publicerad 2018-03-27, <<https://www.svd.se/hovrattschef-vill-se-over-barnutredningar>>, hämtad 2019-12-26.

Sveriges Television: ”Dokument inifrån: Fallet Kevin”, publicerad 2017-11-07, <<https://www.svtplay.se/dokument-inifran-fallet-kevin>>, hämtad 2020-01-04.

Uppslagsverk

Nationalencyklopedin, ”Rättssäkerhet”,

<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/rättssäkerhet>>, hämtad 2019-12-20.

Litteratur

Clevesköld, Lars, Thunved, Birgit & Thunved, Anders (2019), *Samhället och de unga lagöverträdarna*, Sjätte upplagan. Stockholm: Norstedts juridik.

Nordlöf, Kerstin (2012), *Unga lagöverträdare i social-, straff- och processrätt*, Andra [uppdaterade] upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Nowak, Karol (2003), *Oskyldighetspresumtionen*, Första upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Sandgren, Claes (2018), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, Fjärde upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.